

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2023
ΙΣΤΟΡΙΑ
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΘΕΜΑ Α1

α. Ήταν ένα από τα αντιβενιζελικά κόμματα. Ήταν πιο μετριοπαθές από το ραλλικό και το Εθνικό κόμμα, και ζητούσε να διορθώσει αυτά που θεωρούσε λάθη των Φιλελευθέρων. Συμφωνούσε με την πάση θυσία αύξηση των εξοπλισμών και ζητούσε φορολογικές ελαφρύνσεις για τους μικροεισοδηματίες. Από το κίνημα στο Γουδί έως τη συνταγματική κρίση του 1915, μεταξύ των αντιβενιζελικών κομμάτων το θεοτοκικό κόμμα είχε τη μεγαλύτερη εκλογική βάση, και έτσι αποτέλεσε τον πυρήνα των Αντιβενιζελικών.

β. Το Μάρτιο του 1922 τα δημοσιονομικά δεδομένα έφτασαν σε πλήρες αδιέξοδο, το οποίο αντιμετωπίστηκε με έναν απρόσμενο τρόπο: λίγους μήνες πριν την κατάρρευση του ελληνικού μετώπου στη Μικρά Ασία η κυβέρνηση προέβη σε ένα πρωτότυπο εσωτερικό αναγκαστικό δάνειο με διχοτόμηση του χαρτονομίσματος. Το αριστερό τμήμα εξακολουθούσε να κυκλοφορεί στο 50% της αναγραφόμενης αξίας, ενώ το δεξιό ανταλλάχθηκε με ομολογίες του δημοσίου. Η επιχείρηση ήταν επιτυχής, το κράτος απέκτησε 1.200.000.000 δρχ και το πείραμα επαναλήφθηκε το 1926.

γ. Η ελληνική κυβέρνηση, μπροστά στο τεράστιο έργο της περίθαλψης και αποκατάστασης των προσφύγων που έπρεπε να αναλάβει, ζήτησε τη βοήθεια της Κοινωνίας των Εθνών (ΚΤΕ). Με πρωτοβουλία της ΚΤΕ, το Σεπτέμβριο του 1923 ιδρύθηκε ένας αυτόνομος οργανισμός με πλήρη νομική υπόσταση, η Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων (ΕΑΠ), με έδρα την Αθήνα. Βασική αποστολή της ήταν να εξασφαλίσει στους πρόσφυγες παραγωγική απασχόληση και οριστική στέγαση. Η ΕΑΠ λειτούργησε μέχρι το τέλος του 1930. Με ειδική σύμβαση μεταβίβασε στο ελληνικό δημόσιο την περιουσία της, καθώς και τις υποχρεώσεις που είχε αναλάβει απέναντι στους πρόσφυγες.

ΘΕΜΑ Α2

- α.** Λάθος
- β.** Σωστό
- γ.** Λάθος
- δ.** Σωστό
- ε.** Σωστό

ΘΕΜΑ Β1

Όσον αφορά τη δομή του βενιζελικού κόμματος, αυτό ήταν σε μεγάλο βαθμό προσωποπαγές. Ο Βενιζέλος, με ισχυρή θέση στο Κοινοβούλιο και μεγάλο κύρος, είχε τα πάντα υπό τον έλεγχό του, όπως και ο Τρικούπης. Οι σύνδεσμοι Φιλελευθέρων που είχαν ιδρυθεί δεν έπαιζαν κάποιον ιδιαίτερο ρόλο στη διαμόρφωση της πολιτικής του κόμματος και δεν διέφεραν σημαντικά από τις τοπικές ομάδες φίλων που σχημάτιζαν τα παραδοσιακά κόμματα. Το 1912 άρχισε να αναδιοργανώνεται το κόμμα, με την ίδρυση *Λέσχης Φιλελευθέρων* στην Αθήνα και σε ορισμένες άλλες εκλογικές

περιφέρειες. Οι βενιζελικοί είχαν πλάσει στο νου τους ένα ιδεατό κόμμα, χωρίς τις μικρότητες και τις διχόνοιες της παλιάς πολιτικής ελίτ, όμως αυτό δεν είχε σχέση με την πραγματικότητα. Η ηγεσία έπρεπε αναγκαστικά να λαμβάνει υπόψη κοινωνικά και τοπικά συμφέροντα καθώς και αντιπαλότητες ανάμεσα σε στελέχη, όπως συνέβαινε και σε κάθε άλλο κόμμα.

ΘΕΜΑ Β2

Η πρώτη κυβέρνηση της Κρητικής Πολιτείας εργάστηκε με ζήλο και απέδωσε σε σύντομο χρονικό διάστημα σημαντικό έργο. Εξέδωσε πολύ γρήγορα νόμους και διατάγματα, έκοψε κρητικό νόμισμα (την κρητική δραχμή), ίδρυσε την Κρητική Τράπεζα, οργάνωσε ταχυδρομική υπηρεσία και Χωροφυλακή με Ιταλούς αξιωματικούς και υπαξιωματικούς (καραμπινιέρους). Ιδιαίτερη ήταν η μέριμνα για την εκπαίδευση και τη δημόσια υγεία. Αντιμετωπίστηκε το μεγάλο πρόβλημα της λέπρας, που είχε προσλάβει ενδημική μορφή στις πόλεις και τα χωριά της Κρήτης, με την οργάνωση του λεπροκομείου της Σπιναλόγκας (1903), ιδρύθηκαν πολλά σχολεία και διορίστηκαν δάσκαλοι.

Ένα σοβαρό ζήτημα, που επίσης αντιμετωπίστηκε με επιτυχία, ήταν το καθεστώς της τοπικής Εκκλησίας. Με τον Οργανικό Νόμο του 1900, δόθηκε λύση σε ακανθώδη εκκλησιαστικά ζητήματα, όπως ήταν η σχέση της Εκκλησίας της Κρήτης με το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η εκλογή Μητροπολίτη και Επισκόπων. Το βασικό σχήμα, που ισχύει με μικρές τροποποιήσεις έως σήμερα, είναι ένα καθεστώς ημιαυτόνομης Εκκλησίας, της οποίας ο Προκαθήμενος εκλέγεται από το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η Κρητική Πολιτεία εκδίδει το Διάταγμα της αναγνώρισης και εγκατάστασής του.

ΘΕΜΑ Γ1

Οι δευτερογενείς πηγές αναφέρονται στη δημιουργία του προσφυγικού συνοικισμού της Ερμούπολης στη Σύρο, καθώς και στην ανάδειξη του νησιού σε ναυτιλιακό κέντρο μετά την επανάσταση του 1821.

α) Η δημιουργία της Ερμούπολης αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα ίδρυσης και εξέλιξης ενός αυτοτελούς και ακμαίου προσφυγικού συνοικισμού κατά τη διάρκεια της Επανάστασης, ο οποίος βασίστηκε στην πρωτοβουλία των οικιστών του, χωρίς κυβερνητική αρωγή. Η περιοχή, που το 1825 πήρε το όνομα Ερμούπολη από τους πρόσφυγες οικιστές της, άρχισε να συγκεντρώνει από το 1821 έως το 1824 Έλληνες πρόσφυγες απ' όλα τα μέρη της Ελλάδας: Μικρασιάτες, Ψαριανούς, Κρήτες και κυρίως Χίους. Η συμφορά που είχε επέλθει στα γειτονικά νησιά, η θέση του λιμανιού και η ουδέτερη στάση που τηρούσε το νησί στα πρώτα χρόνια της Επανάστασης προκάλεσαν την αθρόα προσέλευση.

Σύμφωνα με το πρώτο παράθεμα, οι πρώτοι πρόσφυγες που έφρασαν στις έρημες ακτές της Σύρου προέρχονταν από τις Κυδωνίες. Ακολούθησαν Χίοι, Σμυρναίοι, Κρήτες, Θεσσαλοί και Μακεδόνες. Επίσης, πολλοί πρόσφυγες προήλθαν από την Τήνο, ιδιαίτερα μετά την πανώλη που ξέσπασε στο νησό, καθώς και από άλλα γειτονικά νησιά.

Η στάση των ντόπιων αρχικά ήταν φιλική προς τους πρόσφυγες, αλλά συνάμα και επιφυλακτική, επειδή θεωρούσαν πως με τον τρόπο αυτό θα απέφευγαν τις συγκρούσεις τόσο με την ελληνική όσο και με την τουρκική κυβέρνηση. Ωστόσο, η ολοένα αυξητική προσέλευση των προσφύγων στα παράλια του νησιού προκαλούσε ανησυχία. Ειδικότερα, οι ντόπιοι Συριανοί κατοικούσαν στην Άνω Σύρο, μακριά από την παραλία, στην οποία συγκεντρώθηκαν οι νεοφερμένοι. Σύντομα η αυξημένη προσέλευση προσφύγων προκάλεσε την επιφυλακτικότητα και, στη συνέχεια, τις αντιδράσεις των ντόπιων, κυρίως λόγω κτηματικών διαφορών. Τη διάσταση υποδαύλιζε επιπλέον η διαφορά δόγματος μεταξύ των καθολικών ντόπιων και των ορθόδοξων προσφύγων.

Την ιστορική γνώση επιβεβαιώνουν και οι πληροφορίες της πρώτης πηγής, σύμφωνα με τις οποίες οι πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν κυρίως σε ακαλλιεργήτες, αλλά και καλλιεργημένες εκτάσεις που ανήκαν στους ντόπιους. Ήταν εύλογο, επομένως, να προκύψουν έριδες και να σημειωθούν εντάσεις μεταξύ γηγενών και προσφύγων για κτηματικούς λόγους. Τα προβλήματα ενέτεινε και η μακρόχρονη διαίρεση των κατοίκων σε ορθόδοξους και καθολικούς και ιδιαίτερα η αμφιλεγόμενη στάση των καθολικών στις αρχές της ελληνικής επανάστασης.

β) Στο ελληνικό κράτος, στη θέση των παλιών κέντρων που παρήκμασαν ή καταστράφηκαν, αναδείχθηκαν νέα. Το πιο σημαντικό απ' αυτά ήταν η Σύρος, η οποία στη διάρκεια της Επανάστασης δέχθηκε κύματα προσφύγων, κυρίως από τη Χίο. Σύμφωνα με τις πληροφορίες του πρώτου παραθέματος οι πρόσφυγες που αρχικά κατέφυγαν στη Σύρο ήταν από τους φτωχότερους, μιας και οι πλούσιοι επέλεξαν να αναζητήσουν την καινούρια τους πατρίδα είτε στα Ιόνια νησιά είτε στην Ευρώπη. Όταν, όμως, συνειδητοποίησαν την άκρως σημαντική θέση του λιμανιού της Σύρου για τη διεξαγωγή του εμπορίου με την Ανατολή, άρχισαν και οι πλούσιοι ομογενείς να καταφθάνουν στο νησί.

Η στρατηγική θέση του νησιού, στο κέντρο του Αιγαίου και πάνω ακριβώς στις διαδρομές που συνέδεαν τα Στενά και τη Μαύρη Θάλασσα με τους μεσογειακούς δρόμους του εμπορίου, συνέβαλε στη δημιουργία ισχυρότατου –όχι μόνο για τα ελληνικά μέτρα– ναυτιλιακού κέντρου. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνει και το δεύτερο ιστορικό παράθεμα, στο οποίο γίνεται λόγος για την αξιοζήλευτη θέση της Σύρου ως σταυροδρόμι που συνδέει την Πόλη, τη Σμύρνη, τη Θεσσαλονίκη και την Μαύρη Θάλασσα με τα μεγάλα λιμάνια της Δυτικής Μεσογείου. Παράλληλα, επισημαίνεται η προστασία του νησιού από τους Γάλλους στην έναρξη του επαναστατικού αγώνα μιας και οι ντόπιοι ήταν καθολικοί, γεγονός που συνέβαλε στο να αναδειχθεί σε σύντομο χρονικό διάστημα η Ερμούπολη στο πιο σημαντικό εμπορικό κέντρο του Αιγαίου.

Στην ανάπτυξη αυτή σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η δυναμική παρουσία και δραστηριότητα των ελληνικών παροικιών στα κυριότερα εμπορικά κέντρα της περιοχής: στα λιμάνια της Νότιας Ρωσίας, στις εκβολές του Δούναβη, στην Κωνσταντινούπολη, στη Σμύρνη και αργότερα στην Αίγυπτο.

Η πολιτική που εφάρμοσαν οι νεοτουρκικές κυβερνήσεις απέναντι των Ελλήνων ήταν εξαιρετικά εχθρική και περιλάμβανε δυσμενή οικονομικά, εκπαιδευτικά, στρατιωτικά και θρησκευτικά μέτρα, τα οποία επιβλήθηκαν γενικότερα στις χριστιανικές εθνότητες του κράτους. Η πολιτική αυτή, η οποία βρισκόταν σε πλήρη αντίθεση με τις εξαγγελίες του Προέδρου των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής Γ. Ουίλσον, σχετικά με την αυτοδιάθεση των λαών, οδήγησε τους Πόντιους, κυρίως της Διασποράς, στη μεγάλη απόφαση να αγωνιστούν για τη δημιουργία μιας αυτόνομης Ποντιακής Δημοκρατίας.

α) Οι Έλληνες της Διασποράς αναδείχθηκαν πρωτεργάτες στους αγώνες για τη δημιουργία μιας αυτόνομης ποντιακής δημοκρατίας. Στην Ευρώπη πρωτεργάτης του αγώνα ήταν ο Κ. Κωνσταντινίδης, ο οποίος από τη Μασσαλία με διαδοχικά υπομνήματα ενημέρωνε τις συμμαχικές δυνάμεις για την τραγική κατάσταση που επικρατούσε στον Πόντο. Ο ίδιος επίσης τύπωσε και κυκλοφόρησε χάρτη που όριζε τα σύνορα της προτεινόμενης ποντιακής δημοκρατίας. Αυτό το χάρτη τύπωσε και σε απλό σχήμα ταχυδρομικού δελτίου (καρτ-ποστάλ) με γραπτό κείμενο στα γαλλικά: «Πολίτες του Πόντου ξεσηκωθείτε! Θυμίστε στα φιλελεύθερα έθνη τα ύψιστα δικαιώματά σας για τη ζωή και την ανεξαρτησία».

Πράγματι ο Κωνσταντινίδης, σύμφωνα με το πρώτο ιστορικό παράθεμα, ανέλαβε δράση παίρνοντας υπόψη του τις συνθήκες που διαμόρφωναν τον μεταπολεμικό κόσμο. Συγκεκριμένα, οι δεσμεύσεις των Δυνάμεων για την αυτοδιάθεση των λαών μετά τον πόλεμο έδιναν τη δυνατότητα στα έθνη και ιδίως στους νικητές να εκφράσουν τις εδαφικές τους διεκδικήσεις. Η Ελλάδα, μάλιστα ανήκε στο πλευρό των νικητών και σε αντίθεση με την Οθωμανική Αυτοκρατορία μπορούσε να εγείρει το ζήτημα της αυτονομίας του Πόντου.

Παράλληλα, η ρωσική επανάσταση ξεσήκωσε τους Έλληνες του Πόντου για το δικό τους εθνικό αγώνα, ενώ στο πρώτο παγκόσμιο Παν-ποντιακό Συνέδριο, που οργανώθηκε στη Μασσαλία το Φεβρουάριο του 1918, ο ίδιος ο Κ. Κωνσταντινίδης, με τηλεγράφημα που έστειλε στον Α. Τρότσκι, ζήτησε επίσημα την υποστήριξη της Σοβιετικής Ένωσης. Περισσότερες πληροφορίες για το Παν-ποντιακό Συνέδριο λαμβάνουμε από την πρώτη πηγή. Ο Κωνσταντινίδης έκρινε σκόπιμο να το διοργανώσει για να γνωστοποιήσει την κατάσταση του Πόντου μέσω της συμμετοχής σε αυτό φιλικών κύκλων που γνώριζαν τα πράγματα. Θεώρησε ότι δεν έπρεπε να καθυστερήσει, ώστε να προλάβει τυχόν δυσάρεστες για τον Πόντο εξελίξεις, όπως το να μείνει η διεκδίκησή του εκτός του διακανονισμού των εκκρεμών μετά τον πόλεμο ζητημάτων. Γίνεται, λοιπόν, φανερό το πραγματικό του ενδιαφέρον και η επιθυμία του να προωθήσει άμεσα, δραστικά και αποφασιστικά την ιδέα δημιουργίας αυτόνομης Ποντιακής Δημοκρατίας.

β) Η κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου ήταν αρχικά σύμφωνη με τον αγώνα και τις εθνικές διεκδικήσεις των Ποντίων. Στο συνέδριο Ειρήνης όμως στο Παρίσι, που άρχισε το Δεκέμβριο του 1918, ο Ελ. Βενιζέλος πιέστηκε από τις συμμαχικές δυνάμεις και δεν συμπεριέλαβε τον Πόντο στο φάκελο των ελληνικών διεκδικήσεων. Το δεύτερο ιστορικό παράθεμα επιβεβαιώνει και εμπλουτίζει τα παραπάνω στοιχεία. Σύμφωνα με τις πληροφορίες, ο Βενιζέλος τον Δεκέμβριο του 1918 διατύπωσε με υπόμνημα τις ελληνικές εδαφικές διεκδικήσεις και δεν συμπεριέλαβε τον Πόντο εξαιτίας της γεωγραφικής του απομόνωσης συγκριτικά με άλλες περιοχές με έντονο ελληνικό στοιχείο. Έκρινε ότι, ακόμα και αν συμφωνούσαν οι Δυνάμεις, η Ελλάδα δεν θα μπορούσε να ισχυροποιήσει τη θέση της στην περιοχή, αν χρειαζόταν να καταφύγει στα όπλα. Τέλος, απέρριψε και

την ίδρυση ανεξάρτητου ποντιακού κράτους, καθώς είχε επιφυλάξεις για τη στρατιωτική δυνατότητα των Ποντίων να αντιμετωπίσουν τις τουρκικές πιέσεις.

Μάλιστα, παρά τις έντονες διαμαρτυρίες των Ελλήνων του Πόντου, συμφώνησε να παραχωρηθεί η περιοχή στην υπό ίδρυση Αρμενική Δημοκρατία στο πλαίσιο της οποίας πρότεινε και την ένταξη του Πόντου. Ειδικότερα, σύμφωνα με την τρίτη πηγή, τον Φεβρουάριο του 1919 ο Βενιζέλος πρότεινε την ένταξη της Τραπεζούντας στον Αρμενικό κράτος, καθώς αντιτέθηκε στη δημιουργία Ποντιακής Δημοκρατίας. Θέλοντας ίσως να κατευνάσει τις αντιδράσεις, άφηνε να εννοηθεί ότι στο πλαίσιο του Αρμενικού κράτους οι Έλληνες θα απολάμβαναν το δικαίωμα της ισοτιμίας και ισοπολιτείας, ώστε να συνεχιστεί η μακράιωνη παρουσία τους στην περιοχή με ευημερία.

Η πρόταση του Ελ. Βενιζέλου προκάλεσε μεγάλη απογοήτευση στους Έλληνες του Πόντου, οι οποίοι στα διάφορα συνέδρια που πραγματοποίησαν στο Μπακού, στο Κρασνοντάρ, στο Βατούμ και στη Μασσαλία, διαμαρτυρήθηκαν έντονα για τη στάση της ελληνικής κυβέρνησης. Πολλά ποντιακά σωματεία έστειλαν τότε τηλεγραφήματα στο Παρίσι για να μεταπείσουν τον πρωθυπουργό, τον οποίο επισκέφθηκε μάλιστα τον Απρίλιο του 1919 ο μητροπολίτης Χρύσανθος. Οι αντιδράσεις παρουσιάζονται emphaticά στο τρίτο ιστορικό παράθεμα, σύμφωνα με το οποίο στην Κωνσταντινούπολη υποβλήθηκαν υπομνήματα προς τους εκπροσώπους των Δυνάμεων με τα οποία οι Πόντιοι επιθυμούσαν είτε την ένωση του Πόντου με την Ελλάδα είτε τη δημιουργία Ελληνικής Δημοκρατίας του Πόντου.

Μετά τη διεξοδική ενημέρωση που έλαβε ο Έλληνας πρωθυπουργός από τον Χρύσανθο, για το Ποντιακό Ζήτημα, αποφάσισε να ενισχύσει τις προσπάθειες των Ποντίων και έδωσε την έγκρισή του στο μητροπολίτη να συνεχίσει την προσπάθεια ενημέρωσης όλων των πολιτικών που έλαβαν μέρος στη Συνδιάσκεψη.